

PERSONEN

HELDEN KOMEN NOOIT ALLEEN

Minister Bogaers kampioen woningbouwproductie, Van Lohuizen als brein achter het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. Moeiteloos zijn veel ontwikkelingen in de ruimtelijke ordening te verbinden aan grote namen. Tot iemand protesteert tegen deze "persoonsverheerlijking". Ruimtelijke ordening is immers altijd een collectief product. "Helden" kunnen het niet alléén.

De “helden” van de ruimtelijke ordening die wij zoeken moeten niet beschouwd worden als auteurs, scheppers van wie alleen hún naam op een product mag prijken. Het zijn eerder zinnebeelden, symbolen – iconen dus. Lely was een doodsaaie man die de Zuiderzee niet in zijn eentje drooglegde. Hij is wel dé icoon bij uitstek voor dit grensverleggende werk. Een held van de ruimtelijke ordening, dat lijdt geen twijfel. Maar dan nóg – je kunt het ene tijdperk moeilijk vergelijken met het andere. Misschien was Lely’s tijd bij uitstek geschikt voor heldendom, de tijd dat een handvol notabelen besliste over de toekomst van het land. In een netwerkmaatschappij als de onze gedijen helden slecht. De helden zijn de afgelopen eeuw, de tijd van de opkomst van ruimtelijke ordening als vak, ook uit onvergelykbare hoeken gekomen, zo onderwees ons Ton Kreukels. De planologie is geworteld in de architectuur en stedenbouw. Na die ontwerpers marcheerden civiele ingenieurs het toneel op. Vervolgens Wageningse cultuurtechnici. Aan andere universiteiten zetten geografen de toon. En in het beleid juristen en bestuurskundigen. Nu cultureel erfgoed steeds belangrijker wordt, bevolken ook steeds meer historici het toneel. Eigenlijk is de ruimtelijke ordening een mozaïek van subtradities. Met elk een eigen held? Welbeschouwd, moeten het dan niet de academici zijn die het voor het zeggen hebben? Steigenga als grondlegger van de planologie aan de Universiteit van Amsterdam, Angenot in Delft. Planologie is een toegepaste wetenschap. De praktijkmensen zouden de echte helden moeten zijn.

Planologieneurose

Volgens Koos Bosma gaat planologie over alles en is de geschiedschrijving gebrekking. “Architecten hebben

altijd goed voor hun PR gezorgd, stedenbouwkundigen al minder. Er ontbreekt nog veel aan goede geschiedschrijving. Belangrijker dan de goed gedocumenteerde helden zijn misschien wel de onzichtbare bouwers aan structuren – de bedenker van het rijkswegenfonds bijvoorbeeld. De echte helden zijn voor mij de mensen die iets van concept tot uitvoering weten te brengen.” Als je dan Lely noemt, zou je in één adem door de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders moeten noemen. Mede door de grote rol van onderzoekers is daar de kern van het “vak” ruimtelijke ordening gevormd, aldus sommigen. Typerend voor dat vak in Nederland, in vergelijking met andere landen om ons heen, zou zijn dat het zwaartepunt ervan op rijksniveau ligt. En daar zitten dan weer namen aan vast van invloedrijke mensen van de Rijksplanologische Dienst (RPD), zoals Eo Weijers en Jenno Witsen. Overigens ziet Lelystad-bewoner Joris van Casteren de “agrarische ingenieurs” van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders helemaal niet als helden, eerder het tegendeel. Dit “stelletje boerenhufters” (aldus destijds het Nirov) hebben het prachtige plan voor Lelystad van Van Eesteren om zeep geholpen. Doordat zij de echte stedenbouwers opzij hebben geschoven, ontstond midden jaren zeventig “planologieneurose”. Jongetjes zoals Van Casteren pleegden vandalisme om te kunnen ontsnappen aan de geestdodende logica van dit “openluchtmuseum van de maakbaarheidsillusie”.

Nooit alleen

Helden komen nooit alleen; krachtige bestuurders – minister Winsemius, bijvoorbeeld – kunnen niet zonder deskundige rugdekking. Het succes van de aankoopactie van de Rotterdamse wethouder Jan van de Pløeg, die midden jaren zeventig massaal oude panden op-

kocht om de stadsvernieuwing op gang te krijgen, is niet los te zien van de verdere uitvoering door zijn opvolger Pim Vermeulen en de stoet jonge Delftse architecten die naar Rotterdam trok omdat dáár architectuur opnieuw werd uitgevonden. Het succes van de Zuid-Hollandse gedeputeerde Borgman – behoud en ontwikkeling van het groen in Midden-Delfland – is niet los te zien van de zeer gedreven ambtenaren die hem van munitie voorzagen. Ook een goed ontwerp alléén is niet genoeg; ontwerpers hebben doortastende bestuurders nodig om hun werk tot realisatie te brengen. Oud-wethouder Duco Stadij uit Amsterdam vertelt hoe na de oorlog zijn verre voorganger Van der Velde een lege kamer aantrof. Het enige wat hij vond waren drie deeltjes van het roemruchte Algemene Uitbreidingsplan (AUP) dat Van Eesteren en Van Lohuizen voor de oorlog hadden opgesteld. Hij las ze en concludeerde: “Dit is een goed plan, zo moeten we het doen.” Toen de directeur Publieke Werken allerlei tegenwerpingen maakte, bezwaren, gevaren en problemen zag, antwoordde Van der Velde gedeceerd: “Ik neem de volle verantwoordelijkheid daarvoor op me.” En zo geschiedde.

Onzichtbare helden

De onbekende bedenker van het rijkswegenfonds heeft er voor gezorgd dat één van de belangrijkste ordenende structuren van de ruimte in Nederland werkelijkheid kon worden. Misschien moeten we nog veel meer van die “onbekende soldaten” op het spoor komen. Wat te denken van de ontelbare naamloze ambtenaren en inspecteurs van de ruimtelijke ordening die met hun bestemmingsplannen en hindermacht megalomane bestuurders en andere avonturiers in toom hielden? Wie waren eigenlijk de mensen achter de Woningwet

waarin het uitbreidingsplan werd uitgevonden en geïnstrumenteerd? Dit keer eens geen sociaal-democraten, maar liberalen: Goeman Borgesius, Pierson en Cort van der Linden. Welke namen schuilen achter de enorme invloed die de vastgoedsector in Nederland heeft gehad? Eén roemruchte moet genoemd worden: directeur Jan de Vries van Bredero's Bouw Bedrijf die met Hoog Catharijne een icoon van stadsvernieuwing/stadsvernieling realiseerde. En waar komt de EHS eigenlijk vandaan, de Ecologische Hoofdstructuur die zo kenmerkend is voor de groene ruimte in Nederland? Was het Van Leeuwen – een in zichzelf gekeerde ambtenaar die gewoon op basis van zijn enorme parate vakkennis op een kaart aangaf waar zo ongeveer de belangrijkste natuurgebieden lagen? In dat verband mag ook het verhaal over Frans Vera niet ontbreken, één van de aartsvaders van nieuwe natuur in Nederland – zoals de Gelderse Poort. Met eigen auto en paardenkar haalde Vera przewalskipaarden uit Polen om die uit te zetten bij de Oostvaardersplassen.

Structuren

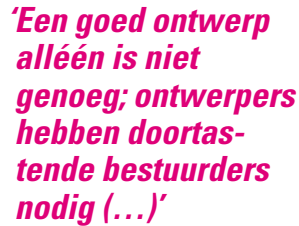
Maar zijn het eigenlijk wel de mensen uit het vak die de ruimtelijke ordening beslissende wendingen hebben gegeven? Of moeten we juist op zoek naar de outsiders? Naar kunstenaars als Constant Nieuwenhuys. Met zijn utopische New Babylon gaf hij al in de vroege jaren zestig intuïtief vorm aan een grenzeloze stad waarin het heersende functionalistische denken plaatsmaakte

voor spel, recreatie, mobiliteit – *space of flows*, zouden wij als postmodernisten zeggen. Nieuwenhuys is nog steeds een belangrijke inspiratiebron. In dezelfde periode schiep architect John Habraken op een andere, minstens zo invloedrijke wijze, vrijheid. Hij maakte in zijn woningbouwplannen onderscheid tussen onveranderlijke “dragers” en een door de gebruikers willekeurig te veranderen “inbouw”. Het idee kreeg stedenbouwkundige allure in de verdere uitwerking van “de dragers” en “de mensen”, en in landschapsarchitectuur kreeg het vorm als het “casco-denken”. Het besef drong door dat de ruimtelijke ordening zich afspeelt met ver-

schillende snelheden – eeuwenoude structuren zoals polderdijken zijn bijvoorbeeld minder veranderlijk dan de stallen die er gebouwd worden. Van dergelijke “inbouw” is het ook minder ingrijpend als deze verandert dan van eerstgenoemd “casco”.

Wie structuren op een dergelijke schaal weet te veranderen, hoort thuis in de CanonRO.nl – of je de verandering in het landschap waardeert of niet. De schaalvergroting in de landbouw is misschien wel de meest zichtbare naoorlogse verandering geweest in de inrichting van ons land. Zijn de ambtenaren van de Landinrichtingsdienst daarvan de auteurs geweest? Nee, zij werden gestuurd door grotere krachten. Europese landbouwsubsidie was (en is) de onzichtbare drijvende kracht achter veranderingen in het landelijk gebied. Bij deze rationalisatie van de landbouw en de vernietiging van veel kleinschalige

landschappen hoort de naam van een buitengewoon invloedrijke Nederlandse sociaal-democraat en oud-EEG-commissaris: Sicco Mansholt. Outsider, held of anti-held van de CanonRO.nl?

‘Een goed ontwerp alléén is niet genoeg; ontwerpers hebben doortastende bestuurders nodig (...)’